

PREKYBOS IR MAITINIMO ĮMONIŲ METINIO STATISTINIO TYRIMO METODIKA

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Prekybos ir maitinimo įmonių metinio statistinio tyrimo metodikoje (toliau – metodika) aprašoma Lietuvos statistikos departamente (toliau – departamentas) atliekamo prekybos ir maitinimo įmonių metinio statistinio tyrimo (toliau – tyrimas) eiga ir metodai, statistinių duomenų surinkimo ir apdorojimo būdai, statistiniams rodikliams skaičiuoti naudojamos formulės, paaiškinamos naudojamos sąvokos, nurodoma, kur skelbiami statistinio tyrimo rezultatai, nurodomi tyrimą reglamentuojantys teisės aktai, naudojami klasifikatoriai ir kita informacija.

II. TIKSLAS

2. Tyrimo tikslas – rengti ir skelbti statistinę informaciją apie prekybos ir maitinimo įmonių apyvartą be pridėtinės vertės mokesčio (PVM), parduotuvių skaičių, jų prekybos plotą, maitinimo vienetų bei vietų juose skaičių, ir informaciją pagal ekonominės veiklos rūšį šalies ir regionų lygiu. Surinkti statistinę informaciją apie alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių pardavimą.

3. Statistinės informacijos vartotojai – valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, Europos ir tarptautinės institucijos, žiniasklaida, verslo, mokslo atstovai, studentai, moksleiviai. Statistiniai duomenys naudojami nacionalinėms sąskaitoms sudaryti.

4. Tiriamasis laikotarpis – kalendoriniai metai.

III. PAGRINDINĖS SĄVOKOS

5. Tyrime vartojamos sąvokos:

Apyvarta – ūkio subjekto pajamos, gautos per tam tikrą laikotarpį, pardavus prekes ir (arba) suteikus paslaugas (neįskaitant PVM). Neįskaičiuojamos pajamos, gautos iš ilgalaikio materialiojo turto pardavimo, finansinės ir investicinės veiklos, pagautė ir kt.

Didmeninė prekyba – naujų arba naudotų prekių perpardavimas (be perdirbimo) mažmenininkams, pramoniniams, komerciniams ar profesionaliems vartotojams arba kitiems didmeninės prekybos prekiautojams, asmenims ar kompanijoms, veikiantiems kaip agentai arba brokeriai kam nors perkant prekes ar jas parduodant.

Įmonė – gaminantis prekes ir (arba) teikiantis paslaugas organizacinis juridinis vienetas, užsiimantis viena ar daugiau ekonominės veiklos rūšių vienoje ar keliose vietose ir turintis sprendimų priėmimo teisę.

Maitinimas ir gėrimų teikimas – veikla, kai paruošti ir vietoje tinkami vartoti valgiai ir gėrimai teikiami tradiciniuose, savitarnos restoranuose, nuolat veikiančiuose ar laikinuose kioskuose, su sėdimomis vietomis ar be jų, baruose, smuklėse, aludėse, kavinėse.

Maitinimo vienetai – įmonei priklausantys restoranai, kavinės, ledainės, barai, alinės, bufetai, valgyklos ir kitos maitinimui skirtos vietos.

Maitinimo vienetų vietų skaičius – įmonei priklausančiose arba išsinuomotose patalpose įrengtų restoranų, kavinių, ledainių, valgyklų, barų, bufetų ir kt. maitinimo įmonių vietų skaičius.

Mažmeninė prekyba – prekyba naujomis ir panaudotomis prekėmis, skirtomis asmeniškai vartoti ar naudoti namų ūkyje, perparduodant (pardavimas jų neperdirbant) parduotuvėse, universalinėse parduotuvėse, kioskuose, prekybos firmose, parduodančiose prekes pagal užsakymą

paštu, per gatvės prekyautojus, prekyautojus išnešiojamomis prekėmis, vartotojų kooperatyvus, prekybos agentus ir kt.; taip pat įeina mažmeninė prekybos aukcionų namų veikla; prekyba internetu.

Parduotuvė – įmonei priklausanti arba išsinuomota patalpa, turinti prekybos salę, skirtą pirkėjams aptarnauti.

Parduotuvių skaičius – įmonės turimų arba išsinuomotų parduotuvių skaičius, įskaitant vaistines, optikas, knygynus.

Prekybos plotas – prekybos salės, skirtos pirkėjams aptarnauti ir prekėms išdėlioti, plotas, įskaitant matavimosi kabinas. Į prekybos plotą neįskaitomas administracinių patalpų, sandėlių ir pagalbinių patalpų, dirbtuvių, laiptinių, sanitarinių patalpų plotas.

Vietos vienetas – administraciškai ar geografiškai apibrėžtoje vietovėje esantis klasifikuojamas institucinis vienetas arba jo dalis (pvz., parduotuvė, cechų, fabrikų, sandėlių, įstaiga), kur vykdoma ekonominė veikla ir dirba vienas ar daugiau žmonių.

IV. TEISINIS PAGRINDAS

6. Tyrimą reglamentuojantys teisės aktai:

6.1. 2008 m. kovo 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 295/2008 dėl verslo struktūros statistikos (OL 208 L 97, p. 13).

6.2. Alkoholio ir tabako kontrolės programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. rugsėjo 14 d. nutarimu Nr. 1080 „Dėl Alkoholio ir tabako kontrolės programos (tarpinstitucinio veiklos plano) patvirtinimo“.

V. TAIKOMI KLASIFIKATORIAI

7. Tyrime naudojamas Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius (EVRK 2 red.), patvirtintas Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2007 m. spalio 31 d. įsakymu DĮ-226 „Dėl ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus patvirtinimo“, skelbiamas Oficialiosios statistikos portale osp.stat.gov.lt → [Klasifikatoriai](#).

VI. TIRIAMOJI VISUMA (POPULIACIJA), ELEMENTŲ APRĖPTIS, VERTINAMI PARAMETRAI

8. Tiriamoji visuma – visos veikiančios įmonės, kurių pagrindinė ekonominė veikla yra prekyba arba maitinimas (EVRK 2 red. G sekcijos 45, 46, 47 skyriai ir I sekcijos 56 skyrius), nepriklausomai nuo įmonės rūšies ir nuosavybės formos. Tyrimas apima:

8.1. variklinių transporto priemonių ir motociklų didmeninės ir mažmeninės prekybos bei remonto įmonės;

8.2. didmeninės prekybos įmonės;

8.3. mažmeninės prekybos įmonės;

8.4. maitinimo ir gėrimų teikimo įmonės.

9. Tyrimo objektas – įmonė.

10. Tyrimo teritorinis lygmuo – savivaldybė.

11. Vertinami parametrai:

11.1. apyvarta (be PVM);

11.2. parduotuvių skaičius;

11.3. prekybos plotas;

11.4. maitinimo vienetų skaičius;

11.5. maitinimo vienetų vietų skaičius.

VII. TAIKOMI METODAI

12. Tyrimas atliekamas taikant imčių metodus. Ėmimo sąrašas formuojamas ir imties išrinkimo planas sudaromas remiantis Statistinio ūkio subjektų registro informacija apie įmonės ekonominės veiklos rūšį, dirbančių asmenų skaičių, teritoriją (savivaldybę), metinę apyvartą, antrojo ketvirčio Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (toliau – VSDFV) duomenimis apie darbuotojų skaičių ir PVM deklaracijų duomenimis apie deklaruotą pirmojo pusmečio apyvartą.

13. Sudarant imtį tiriamoji visuma suskaidoma į nesikertančias dalis (sluoksnius), atsižvelgiant į įmonės ekonominės veiklos rūšį 4 ženklų lygiu (pagal EVRK 2 red.), dirbančių asmenų skaičių įmonėje ir teritoriją (savivaldybes). Pagal dirbančių asmenų skaičių įmonės skirstomos į 2 grupes: 1–49 dirbantys asmenys, 50 ir daugiau dirbančių asmenų. Tyrime dalyvauja visos įmonės, kuriose dirba 50 ir daugiau dirbančių asmenų. Jeigu sluoksnyje yra 5 ar mažiau įmonių, jos taip pat visos dalyvauja statistiniame tyrime. Likusiuose sluoksniuose renkama paprastoji atsitiktinė imtis.

14. Imties dydis paskirstomas į sluoksnius naudojant Neimano optimalaus paskirstymo formulę:

$$n_h = n \frac{N_h s_h}{\sum_{h=1}^L N_h s_h}, \quad (1)$$

$$\text{čia: } s_h^2 = \frac{1}{N_h - 1} \sum_{k=1}^{N_h} (x_{hk} - \mu_{xh})^2, \quad \mu_{xh} = \frac{1}{N_h} \sum_{k=1}^{N_h} x_{hk},$$

$h = 1, \dots, L$ – sluoksnis;

n – imties dydis;

x_{hk} – dirbančių asmenų skaičius sluoksniuose h k -oje įmonėje;

N_h – įmonių skaičius sluoksnyje h ;

s_h^2 – dirbančių asmenų skaičiaus dispersija sluoksnyje h .

VIII. STATISTINIŲ DUOMENŲ SURINKIMAS IR APDOROJIMAS

15. Statistinių duomenų šaltinis – prekybos ir maitinimo įmonių metinis statistinis tyrimas. Statistiniai duomenys renkami naudojant prekybos ir maitinimo įmonių metinę statistinę ataskaitą PR-07 (toliau – statistinė ataskaita), kurios forma tvirtinama departamento generalinio direktoriaus įsakymu ir skelbiama interneto svetainėje estatistika.stat.gov.lt → Statistinių ataskaitų formos.

16. Statistiniams duomenims surinkti naudojamos popierinės ir *ABBYY eFormFiller* programine įranga parengtos elektroninės statistinių ataskaitų formos. Naudojantis Elektroninio statistinių verslo duomenų parengimo ir perdavimo sistemos *e. Statistika* galimybėmis, vartotojai statistines ataskaitas gali pildyti ir teikti tiesiogiai internetu. Statistinių duomenų pateikimo būdą įmonės gali pasirinkti pačios.

17. Statistiniams duomenims įvesti naudojama ORACLE aplinkoje sukurta programa, kuri įvedimo metu atlieka klaidų paiešką. Numatyta aritmetinė bei loginė statistinių duomenų kontrolė. Yra galimybė palyginti statistinius duomenis su ankstesnių metų statistiniais duomenimis.

18. DPS darbuotojai yra atsakingi už statistinių ataskaitų surinkimą, pirminę loginę kontrolę bei pirminių duomenų redagavimą. Rastos klaidos taisomos teiraujantis respondentų. Taip pat aiškinamasi, kokios yra statistinių duomenų nepateikimo priežastys, skambinama įmonėms ir prireikus, vadovaujantis Priemonių statistinių duomenų nepateikusiems respondentams taikymo Lietuvos statistikos departamente tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos statistikos departamento generalinio direktoriaus 2012 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. DĮ-254 „Dėl Priemonių statistinių

duomenų nepateikusiems respondentams taikymo Lietuvos statistikos departamente tvarkos aprašo patvirtinimo“, imamasi kitų apraše numatytų priemonių. Statistinių duomenų nepateikimo priežastys pažymimos duomenų bazėje. Yra galimybė įvesti pastabas apie įmonės veiklos, būklės pokyčius ar veiklos specifiką, fiksuojamas redaguotų statistinių duomenų skaičius.

19. Statistinių duomenų kokybei užtikrinti, tyrimo vykdytojai atlieka pirminių statistinių duomenų analizę, duomenų redagavimą ir duomenų tinkamumo patvirtinimą. Naudojant *MS Excel* ir *ORACLE* programinę įrangą, rengiami ir tikrinami klaidų protokolai, įvestų statistinių duomenų išsamumas ir patikimumas. Iškilus klausimams, kreipiamasi į respondentus, atliekamas statistinių duomenų koregavimas. Išanalizuoti statistiniai duomenys perduodami įverčiams skaičiuoti.

20. Remiantis imties planu, ieškomos tyrimo kintamojo y išsiskiriančios reikšmės: jei y_1, \dots, y_n yra kintamojo y kurios nors ekonominės veiklos 4 ženklų lygiu (pagal EVRK 2 red.) n stebinių, o w_1, \dots, w_n yra atitinkamų elementų imties plano svoriai, tai apibrėžus naują kintamąjį $z = wy$ su reikšmėmis $z_k = w_k y_k$, $k = 1, \dots, n$, tikrintinomis laikomos tos kintamojo y reikšmės, kurioms $z > q_z(3/4) + a(q_z(3/4) - q_z(1/4))$, čia $q_z(1/4)$, $q_z(3/4)$ yra kintamojo z pirmasis ir trečiasis empiriniai kvartilai, $a = 3$.

IX. STATISTINIŲ DUOMENŲ KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS

21. Jeigu yra veikiančių, bet atsisakusių dalyvauti apklausoje įmonių, atliekamas imties plano svorių perskaičiavimas. Daroma prielaida, kad visos įmonės sluoksnyje atsako į apklausą su ta pačia tikimybe, kuri lygi m_h/n_h (čia m_h – atsakusių į apklausą įmonių skaičius sluoksnyje h). Tada bendra k -osios įmonės priklausymo imčiai tikimybė bus lygi $n_h/N_h \times m_h/n_h = m_h/N_h$.

22. Siekiant užtikrinti statistinių duomenų kokybę, atliekama makroduomenų analizė. Gauti rezultatai lyginami su ankstesnių metų rezultatais, aiškinamasi skirtumų priežastys arba rezultatams įtakos turinčių statistinių duomenų išskirčių ieškoma metodikos 20 punkte aprašytu būdu, laikant, kad $a = 1$. Išsiaiškinti neatitikimų atvejai analizuojami, prireikus teiraujamosi respondentų ir koreguojami mikroduomenys.

X. STATISTINIŲ RODIKLIŲ (ĮVERČIŲ) IR JŲ PAKLAIDŲ SKAIČIAVIMO FORMULĖS IR KITI TEORINIAI PAAIŠKINIMAI

23. Statistinių rodiklių įverčiai skaičiuojami taikant Horvitzo-Thompsono įvertinį.

24. Jei, nagrinėjant tyrimo kintamojo y reikšmių suma t_y visoje populiacijoje, y_{hk} , $k = 1, \dots, N_h$, $h = 1, \dots, L$, yra sluoksniu h k -osios įmonės kintamojo y reikšmė, tai kintamojo y reikšmių sumą galima išreikšti formule:

$$t_y = \sum_{h=1}^L \sum_{k=1}^{N_h} y_{hk}. \quad (2)$$

25. Parametro t_y įvertiniu visoje populiacijoje imama:

$$\hat{t}_y = \sum_{h=1}^L \frac{N_h}{m_h} \sum_{k \in i_h} y_{hk}, \quad (3)$$

čia i_h yra sluoksniu h imties elementų aibė.

Parametro t_y visos populiacijos įvertinio \hat{t}_y dispersijos įvertiniu imama:

$$\hat{D}\hat{t}_y = \sum_{h=1}^L N_h^2 \left(1 - \frac{m_h}{N_h}\right) \frac{\hat{s}_{yh}^2}{m_h}, \quad (4)$$

čia $\hat{s}_{yh}^2 = \frac{1}{m_h - 1} \sum_{k \in i_h} (y_{hk} - \hat{\mu}_{yh})^2$ ir $\hat{\mu}_{yh} = \frac{1}{m_h} \sum_{k \in i_h} y_{hk}$.

26. Įvertinio tikslumo matu imama jo santykinė standartinė paklaida. Sumos t_y įvertinio \hat{t}_y paklaida matuojama įvertinio santykinės standartinės paklaidos įvertiniu, reiškiamu procentais:

$$\hat{c}v(\hat{t}_y) = \frac{\sqrt{\hat{D}\hat{t}_y}}{\hat{t}_y} \times 100(\%), \quad (5)$$

kai $\hat{t}_y \neq 0$.

Skaičiuojama pagrindinio statistinio rodiklio įverčio santykinė standartinė paklaida neturėtų neviršyti 3 procentų ribos.

XI. NAUDOJAMOS KOMPIUTERIŲ PROGRAMOS

27. Pirminiai statistiniai duomenys įvedami ir pirminė kontrolė atliekama naudojant ORACLE programinę įrangą.

28. Statistiniams duomenims apdoroti bei įverčiams ir paklaidoms skaičiuoti naudojama skaičiuoklė *MS Excel*, SAS statistinio paketo makroprograma *CLAN*.

XII. VARTOTOJAMS PATEIKIAMAI REZULTATAI

29. Tyrimo duomenų pagrindu parengta statistinė informacija skelbiama (9 mėnesių ataskaitiniams metams pasibaigus) pagal departamento generalinio direktoriaus įsakymu patvirtintą [Informacijos skelbimo kalendorių](#):

- 29.1. pranešime spaudai;
- 29.2. [Lietuvos statistikos metraštyje](#);
- 29.3. metiniame leidinyje „[Lietuvos apskritys](#)“;
- 29.4. metiniame leidinyje „[Mažmeninė ir didmeninė prekyba](#)“;
- 29.5. Oficialiosios statistikos portale osp.stat.gov.lt → [Rodiklių duomenų bazėje](#);
- 29.6. [Eurostato duomenų bazėje](#);
30. Statistinė informacija teikiama pagal individualias vartotojų užklausas.
31. Tyrimo statistinių duomenų laiko eilutė palyginama nuo 2005 m.

XIII. NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

32. Krapavickaitė, D., Plikusas, A. 2005: *Imčių teorijos pagrindai*, Vilnius: Technika.
33. Cochran, William G., 1977: *Sampling Techniques*, New York: John Wiley.
34. Särndal, C. E., Swensson, B., Wretman, J. 1992: *Model Assisted Survey Sampling*, New York, Springer-Verlag.

XIV. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

35. Pasikeitus šioje metodikoje nurodytiems teisės aktams, taikomos galiojančios šių teisės aktų redakcijų nuostatos.

Parengė

Laimutė Rimkienė

Tomas Rudys

2014-07-04